

سطح‌بندی شهر در کلام پیامبر اسلام (ص)

دکتر حسن ستاری ساربانقلی*

استادیار دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز

تاریخ پذیرش: ۹۰۳۳۰

تاریخ دریافت: ۹۰/۱/۱۸

چکیده

مقاله حاضر با هدف بررسی مفاهیم شهری به کار رفته در گفتار حضرت رسول اکرم (ص) و امکان به کارگیری و دسته‌بندی آن برای شهرهای معاصر تدوین شده است. برای بررسی گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در تحلیل متون، به کتاب نهج الفصاحه که گردآوری کلام پیامبر است، استناد گردیده است. با بررسی تمامی احادیث این کتاب که شامل ۳۲۲۴ حدیث است، ۹۶ حدیث مرتبط با شهر و شهرسازی و مباحث مطرح شده در فضاهای شهری تشخیص داده شد. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا برای رتبه‌بندی مفاهیم مرتبط با حوزه‌های شهری مورد استفاده و استناد قرار گرفت. بر مبنای میزان توجه و تکرار مفاهیم حاصله در کلام پیامبر اسلام (ص) در نهج الفصاحه در مورد مباحث مرتبط با شهر و فضاهای زیستی، نه سطح مختلف مشخص گردید. بیش‌ترین تکرار معیار مورد سفارش در کلام پیامبر مشتمل بر اهمیت و سفارش به همسایه و روابط همسایگی در فضاهای زیستی است. سطح‌بندی اهمیت معیارها و آموزه‌های مورد تأکید پیامبر در فضاهای شهری، می‌تواند راه‌گشای توجه و عنایت افزون‌تر حوزه‌های مرتبط با مباحث شهری به این مباحث گردد.

واژگان کلیدی: شهر، حضرت رسول اکرم (ص)، شهرسازی، نهج الفصاحه، روابط همسایگی.

دین و مذهب به مثابه یکی از عناصر فرهنگی و پدیده‌های اجتماعی - فرهنگی، منشأ ایجاد تغییر، تفاوت و تباین در مکان‌های گوناگون بوده است (تولایی، ۱۳۸۲: ۶۲). اسلام به عنوان دینی شهری مطرح شده که برای تحقق آرمان‌های خود به شهر نیاز داشته است (ملکشاهی، ۱۳۸۰: ۱۶۲). چپستی و چگونگی شهر و شهر اسلامی در آموزه‌های اسلامی نیازمند تعمق و تتبع وسیع در منابع ارائه‌کننده این آموزه‌هاست (غنی‌زاده، ۱۳۸۵: ۲۰۰). اسلام در نظر بسیاری از محققان، آیینی مدنی است که مشارکت جمعی را در عبادت فردی مورد توجه قرار می‌دهد. این مطلب به طور گسترده پذیرفته شده است که بیشتر تعلیمات اسلام، به بهترین شکل در محیطی شهری نمود پیدا می‌کنند (1: Rabah Saoud, 2002). اندیشه اسلامی در باب شهر دارای ویژگی‌های منحصر به خود است که حصول به آن‌ها می‌تواند سبب رسیدن به حیات طیبه^(۱) در فضاهای زیستی بشر و موفقیت توأمان مادی و معنوی شهروندان گردد. شهرهای امروزه ما در سرزمین‌های اسلامی به دلیل بی‌توجهی به مبانی نظری اندیشه اسلامی در طراحی فضاهای زیستی خود نیازمند احیا و باز طراحی مجدد با قرائت اندیشه‌های اصیل اسلامی و با رجوع به سنت و کتاب خدا است. دیدگاه‌های پیامبر اسلام (ص) در باب شهر و شهرسازی و کنکاش در قرائت دوباره اندیشه‌های ایشان در شهرهای عهد اسلامی از ابعاد و زوایای گوناگون قابل بررسی و مطالعه در این حوزه است. کنکاش در گفتار رسول اکرم (ص) برای دست یافتن به اندیشه‌های پویای قابل استفاده در شهرهای اسلامی در دوران معاصر، امری ضروری به نظر می‌رسد. معیارهای حضرت رسول در باب امور شهری مبتنی بر شناخت حقیقت و مراتب مختلف وجودی مادی و معنوی انسان و حرکت از ظلمات به سمت نور بوده است^(۲).

طرح مسأله

خداوند حضرت رسول اکرم (ص) را به عنوان الگوی جاودانی و اسوه حسنه^(۳) معرفی نموده است. تلاش در دست‌یابی به معیارها و مفاهیم تفکر شهری حضرت رسول در نهایت می‌تواند فتح بایی در دست‌یابی و رسیدن و فهم مفاهیم شهری متناسب با فرهنگ و هویت اسلامی برای شهرهای سرزمین‌های اسلامی در دوران معاصر باشد. بررسی‌ها و رویکردهای بنیادین در کلام پیامبر اسلام (ص) در مفاهیم شهری کمک شایانی به شناخت عمیق و اصیل مفاهیم شهری در اندیشه اسلامی و شهرسازی اسلامی می‌کند. با توجه به آیه **لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ** در باب حجت و دلیل گفته‌اند معصوم قولش و فعلش و تقریرش حجت و اسوه اقتدا و متابعت است. هم در عقائد حقّه و اصول دین و هم در اخلاق و صفات حمیده و هم در افعال، متابعت و اقتدا به رسول الله بر امت واجب و لازم است (طیب، ج ۱۰، ۱۳۷۸: ۴۸۹). این آیه، مبنی بر تأکید ... پیروی از سیره و روش رسول صلی الله علیه و آله ... است. آیه خطاب به جامعه اهل ایمان است که ... مسلمانان از سیره و روش رسول گرامی صلی الله علیه و آله

پیروی و تأسی نمایند (حسینی همدانی، ج ۱۳، ۱۴۰۴: ۷۵-۷۴). در تفسیر نمونه آمده است، بهترین الگو برای شما نه تنها در این میدان که در تمام زندگی، شخص پیامبر صلی الله علیه و آله است (بایبی، ج ۳، ۱۳۸۲: ۶۰۱). در کلام علامه طباطبایی «کلمه «أسوة» به معنای اقتدا و پیروی است، و معنای «فِي رَسُولِ اللَّهِ» یعنی در مورد رسول خدا (ص)، و اسوه در مورد رسول خدا (ص)، عبارت است از پیروی او، و اگر تعبیر کرد به «لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ» شما در مورد رسول خدا (ص) تأسی دارید» که استقرار و استمرار در گذشته را افاده می‌کند، برای این است که اشاره کند به اینکه این وظیفه همیشه ثابت است و شما همیشه باید به آن جناب تأسی کنید. معنای آیه این است که یکی از احکام رسالت رسول خدا (ص) و ایمان آوردن شما، این است که به او تأسی کنید، هم در گفتارش و هم در رفتارش» (طباطبایی، ج ۱۶، ۱۳۷۴: ۴۲۳). در تفسیر اثنی عشری می‌خوانیم: **«لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ»** هر آینه به تحقیق هست برای شما ای امت در روش و عادت پیغمبر خدا **أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ**: خصلتی نیکو و پسندیده که از حق آن آنست که به آن حضرت تأسی کنید» (حسینی شاه عبدالعظیمی، ج ۱، ۱۳۶۳: ۴۲۶).

توجه به این موضوع از ابعاد اجتماعی، کالبدی - فضایی، عملکردی، حرفه‌ای، روان‌شناختی و دانشگاهی واجد اهمیت و ضرورت است.

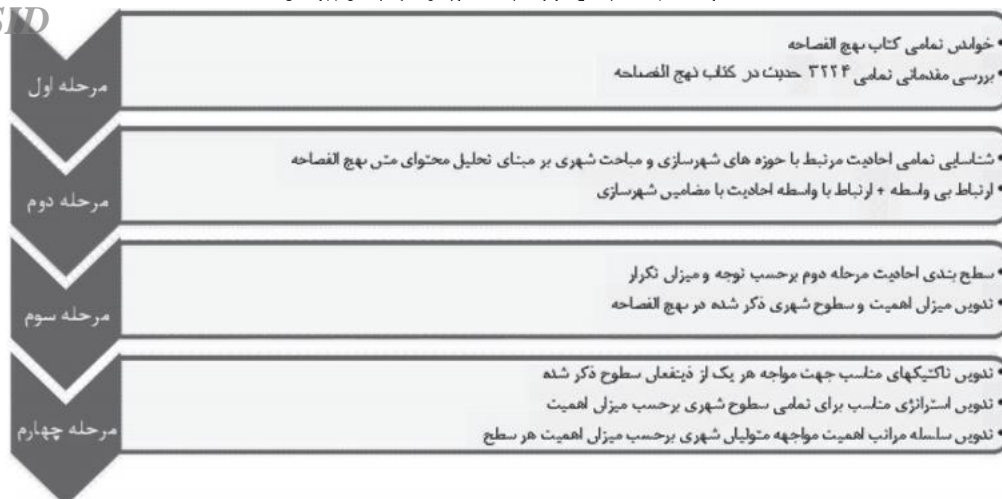
ضرورت اجتماعی: با طرح مباحث مربوط به گفتار پیامبر در مورد شهر، آموزه‌های دینی در حیطه شهری وارد زندگی اجتماعی شهروندان می‌گردد. **ضرورت کالبدی - فضایی:** از لحاظ کالبدی، طرح و به کارگیری گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در مباحث شهری، می‌تواند به ساختار فضایی کل شهر وحدت و نظم بخشد و محدوده‌هایی هماهنگ با نیاز سکونت را برای ساکنان فراهم نماید.

ضرورت عملکردی: به کارگیری گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در باب شهر و شهرسازی، می‌تواند در نهایت سبب توزیع مناسبی از خدمات شهری متناسب تفکر اسلامی برای شهروندان گردد.

ضرورت حرفه‌ای: طرح گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در باب شهر و مباحث مرتبط با شهر از منظر تفکر اسلامی سبب اهمیت دادن به این مبحث در طرح‌های شهری می‌گردد که عملاً به مرحله تحقق و اجرا نرسیده است.

ضرورت روان‌شناختی: ضرورت روان‌شناختی موضوع نیز با توجه به بسط دیدگاه‌های انسان‌گرایی در حوزه شهری اهمیت می‌یابد. احساس هویت و حس تعلق خاطر به منظومه فکری مشخص در ایجاد هویت مؤثر است. در حال حاضر، عدم احساس تعلق به مکان و حس بی‌مکانی و بی‌هویتی در محیط‌های شهری به خوبی احساس می‌شود که بخشی از آن به علت عدم توجه به اندیشه‌های اصیل دینی اسلامی و مفاهیم انسان‌مدار تفکر اسلامی در شهرهاست.

ضرورت دانشگاهی: در حال حاضر در دانشگاه‌ها در رشته معماری و شهرسازی، رشته‌ای با عنوان شهرسازی اسلامی تعریف شده است که هنوز در مراحل آغازین خود به سر می‌برد. مطالعاتی از این دست می‌تواند به درک و فهم این رشته بهتر و بیش‌تر کمک نماید.

رویکردهای شهرسازی به گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه

نمودار شماره ۱: رویکردهای شهرسازی در گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در متن کتاب نهج الفصاحه

پرسش های اصلی پژوهش

جامعیت نمونه، نمایی ۳۲۲۴ حدیث کتاب مورد بررسی قرار گرفت و نمونه آماری بر جمعیت آماری منطبق است.

در گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در مورد شهر و شهرسازی چه مواردی مطرح شده است؟

بررسی یافته ها

سلسله مراتب اهمیت موارد مطرح شده در گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در مورد شهر و شهرسازی چیست؟

روش پژوهش

در روایات معتبر اسلامی و کتب حدیث برجای مانده از سنت و کلام پیامبر، به شهر و فضاهای زیستی و نیز کمیت و کیفیت فضاهای شهری نیز پرداخته شده است. «کتاب نهج الفصاحه حاوی سخنان گهر بار حضرت ختمی مرتبت می باشد که از منابع گوناگون اهل تسنن و شیعه جمع آوری شده است. این اثر نفیس سالهاست که مورد توجه خاص و عام بوده و هست و خواهد بود» (دلشاد، ۱۳۸۰: ۹۲-۹۱). از مجموع ۳۲۲۴ حدیث موجود در این کتاب، ۹۶ حدیث مرتبط با شهر و شهرسازی و مباحث مطرح شده در فضاهای شهری تشخیص داده شدند.

پژوهش با رویکردی توصیفی - تحلیلی با استفاده از روش تحقیق اکتشافی و تحلیل محتوای گفتارهای حضرت رسول اکرم (ص) که مرتبط با شهر و شهرسازی است، مورد بررسی قرار داده است. جمعیت آماری پژوهش شامل تمام متن کتاب نهج الفصاحه ترجمه، تصحیح و شرح علی اکبر میرزایی است که در سال ۱۳۸۷ توسط انتشارات صالحان شهر قم به چاپ رسید. به دلیل لزوم

متن حدیث	منبع	توضیح موارد مربوط به شهر و آموزه شهری
از اعمال و کارهای خوبی که بعد از مرگ به مومن ملحق می‌شود ... مسجدی که ساخته است یا خانه‌ای که برای در راه ماندگان ساخته است یا نهر آبی که جاری ساخته است	حدیث شماره ۶، ص ۱۰	اهمیت عمران و آبادانی اهمیت ساخت مسجد و فضاهای عبادی اهمیت جاری ساختن آب‌های روان و رودها و نهر
سه چیز است که اگر آن‌ها را مشاهده کردی ساعت (قیامت) بر یا می‌شود: ویران شدن آبادی و آباد شدن ویرانه ...	حدیث شماره ۶۴، ص ۲۲	اهمیت عمران و آبادانی شهری پرهیز از آبادانی بدون طرح و بی‌مطالعه
شاخه درختی در راه (عبور مردم) بود که مردم را اذیت می‌کرد سپس مردی آن شاخه را دور کرد و (به همسایگان دلیل) وارد بهشت شد	حدیث شماره ۸۳، ص ۲۶ و ۲۵	پرهیز از ضرر و زیان در فضاهای شهری برطرف ساختن موانع از مسیرهای عمومی
اذیت و آزار را از راه و مسیر مسلمانان صاف و هموار کن برای مومن جایز نیست که کسی را طوری با شت نگاه کند که او را اذیت نماید	حدیث شماره ۸۶، ص ۲۶	قاعده لاضرر و لاضرار در فضاهای شهری
خداوند جلیل و باشکوه گناهان قبلی و بعدی مردی را که شاخه تبغی را از مسیر راه مردم بردارد آمرزد.	حدیث شماره ۸۷، ص ۲۶	اهمیت حسن سلوک در روابط شهری دقت در روابط همسایگی بهینه در شهر
کسی که به بازار ما مسلمانان چیزی وارد کند مانند کسی است که در راه خدا جهاد می‌کند	حدیث شماره ۱۲۲، ص ۳۱	اهمیت پاک کردن الودگی از فضاهای زیستی شهر هموار کردن مسیرهای عبور و مرور شهروندان
کسی که به اندازه یک وجب از جماعت مسلمانان دور شود خداوند ریسمان اسلام را از گردنش بیرون می‌آورد	حدیث شماره ۱۵۲، ص ۳۶	اهمیت کسب روزی حلال همراه بودن با جماعت
برترین اعمال نزد خدا آن است که کسی گرسنه‌ای را سیر کند و یا از طرف شخصی قرضش را پرداخت کند و یا از آن، غمی را برطرف سازد.	حدیث شماره ۳۰۵، ص ۶۲	امت واحده اسلامی / وحدت با جامعه شهری و در جامعه بودن کوشش در برطرف کردن مشکلات مردم
... با همسایگان به نیکی رفتار کنید.	حدیث شماره ۳۳۴، ص ۶۷	تلاش در بهبود وضعیت معیشتی و روحی شهروندان سفارش به حسن سلوک شهروندی در روابط همسایگی
دوست داشتنی‌ترین مکان‌های شهر نزد خدا مساجد و منقورترین مکان شهر نزد خدا بازارها هستند.	حدیث شماره ۳۳۷، ص ۷۴ و ۷۳	نظام ارزش‌گذاری و دسته‌بندی برای فضاهای شهری سیر از فضای معنوی به فضای مادی
بدترین جا برای نشستن، بازارها و در راه عبور و مرور مردم است.	حدیث شماره ۵۲۰، ص ۱۰۳	پرهیز از سد معابر شهری و ادب شهروندان سفارش به نیکی در اخلاق شهروندی
با یکدیگر برابری کنید تا دل‌هایتان با یکدیگر برابر شود و با هم در ارتباط باشید و به داد هم برسید.	حدیث شماره ۵۳۴، ص ۱۰۴	کمک به شهروندان و برادران دینی
باری رساندن بنده به برادر ایمانی خود در یک روز از اعتکاف او در یک ماه بهتر است.	حدیث شماره ۵۹۶، ص ۱۱۴	کمک به شهروندان و برادران دینی
... برکت همراه جماعت است.	حدیث شماره ۶۱۰، ص ۱۱۶	کمک به شهروندان و برادران دینی
همانا خداوند بزرگ بهشت را به رنگ سفید آفرید و محبوب‌ترین چیزها نزد خداوند رنگ سفید است.	حدیث شماره ۶۳۸، ص ۱۲۰ و ۱۲۱	اهمیت زندگی اجتماعی و همراهی با امت
هفت چیز است که پادشاه آن برای هر بنده‌ای تا بعد از مرگ در قبرش نیز ادامه دارد: کسی که دانشی بیاموزد یا نهر آبی را جاری سازد یا جاهی حفر کند یا درخت خرمایی بکارد یا مسجدی بسازد یا قرآنی به ارث بگذارد یا فرزندی بعد از مرگش به جای بگذارد تا برای او از خداوند طلب آموزش کند.	حدیث شماره ۶۸۹، ص ۱۲۹	اهمیت کسب دانش و عمران و آبادانی شهری فضای سبز و کاشتن درخت و توسعه
... اگر یکی از شما به شهری داخل شد که سلطان عادل ندارد اصلاً در آن جا اقامت نکنند.	حدیث شماره ۷۴۴، ص ۱۳۹	عدالت در شهر
علم باعث حیات و زنده ماندن اسلام است.	حدیث شماره ۷۵۷، ص ۱۴۱	کسب دانش و فضاهای کسب دانش در شهر
به تفریح رفته و بازی کنید زیرا من دوست ندارم تا در دین شما سختی خشک مقدسی دیده شود.	حدیث شماره ۹۴۹، ص ۱۶۹	فضاهای تفریح حلال در شهر
باید به روش کسانی که قبل از شما بودند و با حق و با عدل بودی بروید	حدیث شماره ۹۶۲، ص ۱۷۲	تصدیق عرف در قوانین شهری
... مرا (خدا را) عبادت کنی ...	حدیث شماره ۹۹۴، ص ۱۷۷	تصدیق عرف در قوانین شهری
شیطان همراه یک نفر است و از دو نفر دورتر است.	حدیث شماره ۱۰۷۹، ص ۱۹۳ و ۱۹۲	عبادت خدا و تلاش در ساخت فضاهای عبادی در شهر
نگاه کردن به سبزه بینایی را زیاد می‌کند.	حدیث شماره ۱۱۲۸، ص ۲۰۳	جماعت / امت
این که به برادر دینی خود برای رسیدن به حاجتش باری کنیم، برای من از یک ماه روزه گرفتن و اعتکاف در مسجد الحرام محبوب‌تر است.	حدیث شماره ۱۲۱۹، ص ۲۱۶	سبزه و فضای سبز در منظر شهری
از سنگ حرام در به کار بردن آن در ساختمان دوری کنید زیرا این کار باعث ویرانی ساختمان است.	حدیث شماره ۱۲۳۵، ص ۲۱۹	کمک به همسایگان / سازمان‌های اجتماعی شهری در کمک به نیازمندان
سه چیز سبب نجات است: زبان خود را بازدارد و بر گناهان خود گریه کنی و خانه‌ات موجب وسعت تو باشد.	حدیث شماره ۱۲۵۸، ص ۲۲۳	عمران و آبادانی شهری از راه حلال / عبرت و عاقبت اندیشی
سه چیز از نعمت‌های دنیاست ... وسیله سواری که خوب راه برود، زن شایسته، خانه وسیع.	حدیث شماره ۱۳۵۳، ص ۲۳۸	وسعت فضاهای شهری / یاد خداوند / فضای ذکر
همسایه خانه سزاوار به خانه همسایه است.	حدیث شماره ۱۳۵۴، ص ۲۳۸	توجه به ارتباطات شهری، حسن سلوک در حیطه خانواده و روابط همسایگی، قطعات بزرگ شهری
... پاکیزه کردن خانه بی نیازی را به دنبال دارد.	حدیث شماره ۱۳۵۵، ص ۲۳۸	حق شفعه / حقوق همسایه در روابط شهروندی
برای هر چیزی زکاتی وجود دارد و زکات خانه (ساختن و آماده کردن) اتاق میهمان است.	حدیث شماره ۱۳۵۶، ص ۲۳۸ و ۲۳۹	فضاهای پاک و سالم در محیط شهری
مسجد، خانه هر انسان متقی است.	حدیث شماره ۱۳۵۷، ص ۲۳۹	احترام به میهمان در شهر / ترویج فرهنگ احترام به بازدیدکنندگان شهری و تهیه مکان اسکان موقت
... کسی که صبح کند در صورتی که توجه به امور مسلمین نداشته باشد مسلمان نیست.	حدیث شماره ۱۳۶۱، ص ۲۳۹	اهمیت فضاهای عبادی و نیایشی در شهر / فضاهای عبادی همچون فضاهای مسکونی واجد اهمیت
دوست داشتنی‌ترین اعمال نزد خدا آن است که کسی به گرسنه‌ای غذا دهد یا	حدیث شماره ۱۳۸۴، ص ۲۴۴	تلاش روزافزون و روزمره در حل و فصل امور شهروندان در مدیریت شهری
	حدیث شماره ۱۴۱۷، ص ۲۴۷	توجه به حل مشکلات مادی و معنوی شهروندان

قرض او را پرداخت نماید یا غصه‌ای را از او برطرف کند.		
دو گروه هستند که خداوند در روز قیامت به آنها نگاه نمی‌کند: کسی که بیوند خویشاوندی را قطع کرده و همسایه بد.	حدیث شماره ۱۴۹۴، ص ۲۵۸	ارتقا و بهبود روابط همسایگی در حیطه شهری
اگر ساعت قیامت برپا شود و در دستان شما یک نهال است، اگر قدرت دارد، ایستاده و درخت بکارد، باید آن را انجام دهد.	حدیث شماره ۱۵۴۱، ص ۲۶۵	اهمیت درخت‌کاری و افزایش سطح فضاهای سبز شهری
...مردی که از ده خانه دزدی می‌کند، از نظر گناه ساده تر است از این که از خانه همسایه خود دزدی کند.	حدیث شماره ۱۵۷۰، ص ۲۶۸	اهمیت حفظ روابط همسایگی بهینه در فضاها، محله‌های شهری
خدایا! گناه مرا ببخش و خانه‌ام را وسیع گردان.	حدیث شماره ۱۶۴۶، ص ۲۷۸ و ۲۷۷	توسعه فضاهای مسکونی در شهر/ وسعت قطعات فضاهای مسکونی
پروردگارا! از همسایه بد در خانه ثابت به تو پناه می‌برم.	حدیث شماره ۱۶۷۴، ص ۲۸۲	نکوهش روابط همسایگی ناپسند
زمانی که دو نفر هم‌زمان تو را دعوت کردند، دعوت کسی که خانه‌اش به تو نزدیکتر است را قبول کن زیرا او همسایه تو است.	حدیث شماره ۱۶۸۵، ص ۲۸۳	روابط اجتماعی بهینه در حیطه فضاهای شهری همسایگی در محله‌های شهری
بهترین همسایه نزد خداوند آن است که به همسایه خود بهتر باشد.	حدیث شماره ۱۷۳۷، ص ۲۹۰	اهمیت حسن سلوک و نیکی رفتار در واحدهای همسایگی در قطعات شهری
کسی که به خدا و روز قیامت ایمان دارد باید به همسایه خود نیکی کند.	حدیث شماره ۱۹۶۲، ص ۳۲۴	نیکی و حسن رفتار در روابط همسایگی در فضاهای شهری
از زمین محافظت کنید زیرا مانند مادر شمامست	حدیث شماره ۱۹۸۰، ص ۳۲۷	محافظت و مراقبت و پاس‌داشت زمین در کلیه فعالیت‌های مربوط به عمران و آبادانی و کلیه امور شهرسازی
چهار چیز از سعادت هر شخص است: ... روزی خود را در شهر خودش بیاورد	حدیث شماره ۲۱۷۰، ص ۳۵۴	امکان فراهم شدن اشتغال در شهر برای همه شهروندان
قبل از خرید خانه به دنبال همسایه خوب باشید...	حدیث شماره ۲۱۷۷، ص ۳۵۵	اهمیت همسایه خوب و توصیه به گزینش و دقت در روابط همسایگی فضاهای شهری به بهترین نحو
کسی که در بیابان سکونت کند خشن می‌شود	حدیث شماره ۲۳۳۳، ص ۳۸۱	اهمیت سکونت در شهر و روابط شهری
حقیقتاً کار خوب و بیوند با خویشاوندان، عمر انسان‌ها را زیاد و شهرها را آباد و ثروت‌ها را زیاد می‌کند اگر چه انجام‌دهندگان آن‌ها، انسان بدی باشند	حدیث شماره ۲۳۸۰، ص ۳۹۰	اهمیت استحکام بیوندها و روابط عاطفی خوب در فضاهای شهری با آبادانی و ثروت شهری
بیوند با خویشاوندان و خوش اخلاقی و خوب همسایگی کردن، شهرها را آباد و عمرها را زیاد می‌کند	حدیث شماره ۲۳۸۱، ص ۳۹۰	اهمیت بیوندهای عاطفی و حسن سلوک و رفتار خوب در فضاهای شهری و روابط همسایگی بهینه
محبوب‌ترین غذاها نزد خداوند آن است که دست‌های زیادی بر آن دراز شود	حدیث شماره ۲۵۹۸، ص ۴۲۴	توجه به حل و کاهش مشکلات معیشتی شهروندان
چهار چیز در دنیا غربتند: ... و مسجدی که در منطقه‌ای قرار دارد که در آن نماز نمی‌خوانند	حدیث شماره ۲۷۲۱، ص ۴۴۲	توجه به فضاهای عبادی و برگزاری منظم و مستمر مراسم مذهبی در فضاهای شهری عبادی
بعضی گناهان هستند که نماز و روزه و حج و عمره نمی‌توانند کفاره آن باشند و تنها چیزی که می‌تواند کفاره آن‌ها به شمار رود گرفتاری در جست و جوی معیشت است	حدیث شماره ۲۸۳۵، ص ۴۶۰ و ۴۵۹	تلاش در کسب معیشت در فضاهای شهری و اهمیت به سهولت کسب رزق و روزی از راه حلال در شهر
بهترین مجالس آن است که وسیع‌تر باشد	حدیث شماره ۲۸۸۸، ص ۴۶۷	وسعت فضاهای عمومی شهری
همانا خداوند زمانی که بلائی را از آسمان بر اهل زمین بفرستد، آن را از سازندگان مساجد بازمی‌دارد	حدیث شماره ۲۹۴۴، ص ۴۷۵	اهمیت ساخت مساجد و فضاهای نیایشگاهی در شهر
کسی که مسجدی می‌سازد اگر چه به اندازه محل تخم گذاشتن شترمرغ باشد خداوند در بهشت خانه‌ای برای او می‌سازد	حدیث شماره ۲۹۴۷، ص ۴۷۵	اهمیت مشارکت در ساخت فضاهای عبادی و نیایشی
...مؤمن... به جز پاکیزه قرار نمی‌دهد	حدیث شماره ۳۰۱۹، ص ۴۸۶	پاکیزه سازی و رعایت بهداشت در فضاهای شهری
...با همسایگان خود به نیکی رفتار کن تا مسلمان باشی	حدیث شماره ۳۱۷۰، ص ۵۰۹ و ۵۰۸	روابط و رفتار شهروندی خوب به خصوص در واحدهای همسایگی و محله‌های شهری
زمانی که یکی از شما بخواهد خانه خود را بفروشد باید ابتدا به همسایه خود پیشنهاد بدهد	حدیث شماره ۳۱۷۲، ص ۵۰۹	حق شفعه
شما را نسبت به همسایه سفارش می‌کنم	حدیث شماره ۳۱۷۶، ص ۵۰۹	اهمیت فضاهای همسایگی و حسن رفتار با همسایه
مقدار همسایه بودن تا چهل خانه است	حدیث شماره ۳۱۸۰، ص ۵۱۰	میزان وسعت حریم همسایگی در فضاهای شهری
داشتن همسایه خوب شهرها را آباد و عمرها را دراز می‌کند	حدیث شماره ۳۱۸۲، ص ۵۱۰	اهمیت روابط همسایگی خوب در حیات شهری
حق همسایه آن است که اگر بیمار شود او را عیادت کنی و اگر بمیرد او را تشییع نمایی و اگر از تو پولی قرض خواست به او قرض بدهی و اگر اتفاق خوبی برای او رخ داد به او تبریک بگویی و اگر اتفاق بدی افتاد به او تسلیت بگویی. و خانه خود را بالاتر از خانه او نسازی تا باد بر آن‌ها مسدود شود	حدیث شماره ۳۱۸۳، ص ۵۱۰	حقوق همسایه: عیادت، تشییع، قرض دادن، تبریک، تسلیت، عدم تفاخر، رعایت قاعده لاضرر و لاضرار در فضاهای شهری/ اهمیت باد در فضاهای شهری
کسی که خودش سیر و همسایه کنار او گرسنه باشد، مؤمن نیست	حدیث شماره ۳۱۸۶، ص ۵۱۱	حقوق شهروندی: توجه به ارتقا بهینه ساختمان‌های شهری در فضاهای شهری متناسب با اقلیم
بنده‌ای که همسایه‌اش از شرش در امان نیست، داخل بهشت نمی‌شود	حدیث شماره ۳۱۸۷، ص ۵۱۱	اهمیت رعایت و رسیدگی به همسایه‌ها در فضاهای شهری
محبوب‌ترین خانه‌های شما نزد خداوند، خانه‌ای است که در آن یتیمی مورد احترام قرار گیرد	حدیث شماره ۳۲۰۸، ص ۵۱۴	رفتار مناسب اجتماعی در فضاهای شهری مخصوصاً در مورد فضاهای همسایگی در شهر
حقیقتاً در بهشت خانه‌ای است که به آن خانه شادی می‌گویند و کسی داخل آن نمی‌شود مگر کسی که فرزندان یتیم مؤمنین را خوشحال کرده است	حدیث شماره ۳۲۱۳، ص ۵۱۵	احترام و پاس‌داشت یتیم در فضاهای شهری و روابط همسایگی و خانه و محله و ...
		سعی در ایجاد فضاهای شاد و مفرح در فضاهای شهری همراه با رسیدگی ویژه به یتیمان شهروند
		اهمیت اصول اخلاقی در روابط شهروندان

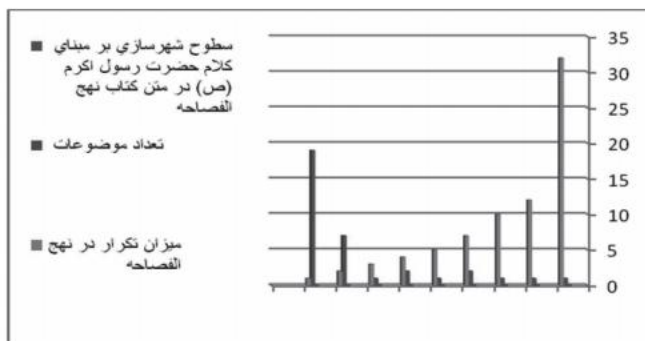
با توجه به موارد احصاء شده و با در نظر گرفتن امتیاز یکسان برای آن‌ها، اهمیت مباحث مطرح شده و مرتبط با شهر و فضاهای شهری بر اساس فراوانی و تکرار هر یک مطابق جدول شماره ۳ خواهد بود.

شایان گفتن است که برخی از عناوین گاه در یک حدیث و یا بیش‌تر و گاه به تناوب در احادیث مرتبط ذکر شده است. با بررسی جدول شماره ۲ و ۳ مشخص می‌گردد بالاترین میزان توجه به مباحث شهری در کلام پیامبر در متن نهج الفصاحه مربوط به اهمیت و سفارش به همسایه و روابط همسایگی در فضاهای شهری است. این تأکیدها توجه افزون‌تر متولیان امور شهری را به این مقوله می‌طلبد. از سوی دیگر، نه فقط مباحث مربوط به این حوزه- که باید بیش‌ترین توجه حیطه شهری را به خود معطوف نماید- بلکه در تمامی نه سطح دست یافته الزامی است راهبردهایی تدوین گردد تا این نظام یافته شده از مباحث حضرت رسول در فرایندهای شهرسازی به مرحله اجرا درآید.

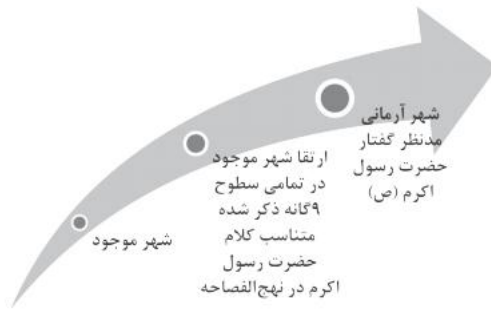
ابزارهای اجرایی لازم برای حصول به نتیجه نهایی فرایند عملی شدن انتقال شهر موجود به شهر مطلوب مد نظر حضرت رسول اکرم (ص) در گفتار آن حضرت نیازمند تدوین موفقیت‌آمیز ارتقای تمامی سطوح نه‌گانه با شاخص‌های محوربندی شده خود در تمامی سطوح شهری و مباحث شهرسازی است. چنین روندی نیازمند تدوین فرایند نوآوری در مباحث شهرسازی با بهره‌گیری از سطح‌بندی‌های نه‌گانه فوق و بررسی راهبرد، تولید ایده، ارزیابی ایده و در نهایت اجرای ایده‌های شهرسازی مرتبط است. ضمن این‌که تحلیل سوات- نقاط ضعف و قوت و فرصت و تهدید- و نیز چارچوب عملیاتی برای تدوین و ارتقای سطوح نه‌گانه در شهر متناسب کلام حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه را می‌طلبد.

جدول شماره ۳: سطوح اهمیت، تعداد عناوین، میزان تکرار، موارد مورد سفارش مرتب با شهر طرح شده در نهج الفصاحه

سطوح اهمیت موارد مطرح شده	تعداد عناوین مورد اشاره	میزان تکرار در کلام حضرت رسول اکرم (ص)	موارد ذکر شده
سطح اول	۱ مورد	۳۲ بار	اهمیت و سفارش به همسایه و روابط همسایگی
سطح دوم	۱ مورد	۱۲ بار	توجه به اخلاق در شهر و روابط شهروندی
سطح سوم	۱ مورد	۱۰ بار	حسن سلوک در روابط شهروندی و توجه به حل مشکل مسلمانان
سطح چهارم	۲ مورد	۷ بار	تسهیل در رفت و آمد (بطرف کردن موانع در مسیرهای حرکتی مردم) / وسعت خانه /
سطح پنجم	۱ مورد	۵ بار	توجه و اهمیت و ساخت فضاهای عبادی
سطح ششم	۲ مورد	۴ بار	اهمیت مسجد در شهر / توجه به اجتماع و جامعه شهری /
سطح هفتم	۱ مورد	۳ بار	فضای سبز و درخت /
سطح هشتم	۷ مورد	۲ بار	فعالیت‌های عمرانی در شهر / اعتدال / سلسله مراتب فضایی در شهر / اهمیت عرف / کسب دانش و علم / حضور آب در فضاهای شهری برای استفاده مردم / توجه به میهمان /
سطح نهم	۱۹ مورد	۱ بار	خواندن قرآن / دقت در مراعات حریم‌های شخصی / توجه به فضاهای بازار و فضای اقتصادی شهر / ساختن خانه بلندتر از همسایه / اهمیت فرزند در خانه / اهمیت رنگ: رنگ سفید / دوری از رنگ سرخ / عدالت در شهر / عدالت / آزادی در اقامت در فضاهای شهری / تفریح و فضاهای تفریحی / توجه به ساخت و ساز از راه حلال / وسعت فضاهای شهری / پاکیزگی خانه / پاکیزگی / حفاظت از زمین / کسب روزی در شهر خود / روزی و کسب معیشت / توجه به زندگی شهرنشین و نفی زندگی در بیابان /

نمودار شماره ۲: تعداد و میزان تکرار سطوح شهرسازی مبتنی بر گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در متن کتاب نهج الفصاحه

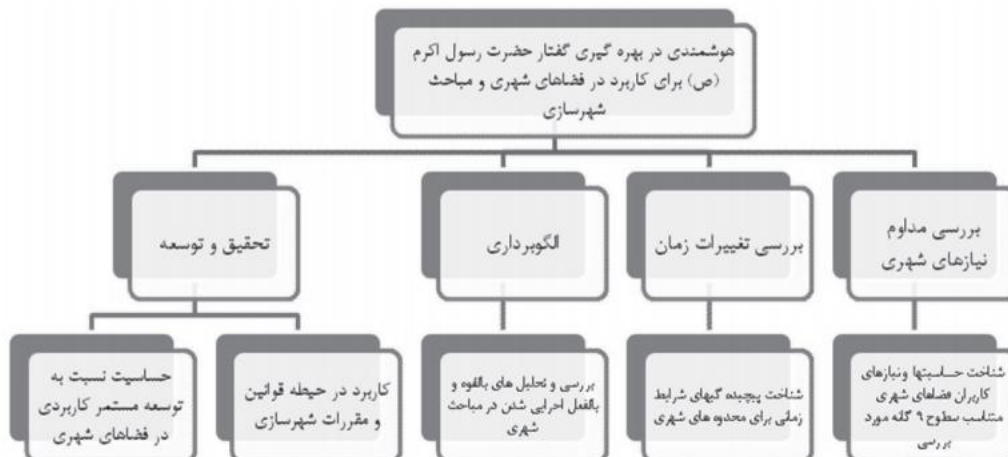

نمودار شماره ۳: ارتقای مرحله به مرحله شهر از وضع موجود به وضع مطلوب آرمانی بر مبنای کلام پیامبر
جدول شماره ۴: فرایند نوآوری در مباحث شهرسازی مبتنی بر گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه

فرایند نوآوری در مباحث شهرسازی با بهره‌گیری از سطح‌بندی مباحث شهرسازی مبتنی بر گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه و طبقه‌بندی نه‌گانه برای سطوح شهری			
راهبرد	ایجاد ایده	ارزیابی ایده‌ها	اجرای ایده
- پوشش مناسب هدایت شده در نه سطح ذکر شده برای لایه‌های مختلف شهری - تبیین و تعیین حوزه‌های مختلف و ممکن برای نه سطح ذکر شده در شهر - تعیین حوزه‌های ممکن برای نوآوری در حیطه نه سطح در شهر - ساختن زبان و بیان تصویری مشترک در سطوح نه‌گانه برای شهر و فضاهای شهری - فرموله کردن مدل‌های ذهنی در سطوح افراد و سازمان‌ها و مدیران برای نه سطح شهری	- تولید ایده‌های جدید مبتنی بر درک و فهم گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در مباحث شهرسازی در سطوح مختلف شهری - ارتباط بین سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با شهر در سطوح طبقه‌بندی شده فضاهای شهری - سازماندهی در نه سطح ذکر شده - جستجوی نیازهای پیدا و پنهان شهروندان در سطوح نه‌گانه شهری - ایده‌های افزایش سطح رضایت در عین ایجاد لذت و شوق برای شهروندان فضاهای شهری متناسب نه سطح	- به کارگیری ایده‌های مورد بررسی در نه سطح ذکر شده - تجربه‌های هدفمند در سطح‌بندی‌های ذکر شده در شهر - به کارگیری رویکرد ساختار بندی شده در سطوح مختلف نه‌گانه در شهر - مدل‌سازی تا حد امکان از راهبردها و ایده‌های مدنظر برای سطوح نه‌گانه شهری قبل از فرایند اجرا - شروع آزمایشی ایده‌ها در مناطق و محله‌های مشخص شهری تا گسترش آن تا حد تمام لایه‌های شهر - ستاد فرایند ارزیابی شهری نه سطح	- درگیر کردن نهادهای مرتبط اجرایی متناسب سطح‌بندی‌های ذکر شده - توجه به موانع اجرا - نیاز به تغییرات متناسب زمان و مکان در سوچ ذکر شده - ارتباط بین لایه‌های مختلف و مرتبط با شهر در سوچ ذکر شده - یادگیری مداوم کارکنان مرتبط با مباحث شهر در مورد اهمیت و سلسله مراتب نه سطح مورد بررسی - ارتباط متناسب و هماهنگ شده ساختارهای سازمانی سطوح نه‌گانه شهر برای بهبود فرایند اجرا

جدول شماره ۵: تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای اجرایی شدن سطح‌بندی مباحث شهرسازی مبتنی بر گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه

نقاط قوت	نقاط ضعف	فرصت‌ها	تهدیدها
- توجه به ارزش‌های اسلامی در سطوح شهری و مردم و وجود توانایی قوی پیش و منشر فرهنگی - وجود رشته‌های شهرسازی اسلامی در مقاطع تحصیلات تکمیلی دکتری برای پرورش نیروهای انسانی متخصص مرتبط - وجود ظرفیت‌های بالقوه فراوان - وجود توانایی‌های قوی مذهبی فرهنگی جامعه - افزایش توجه سیاست‌گذاران و مدیران و برنامه‌ریزان و طراحان شهری به این حوزه در سال‌های اخیر	- عدم درک درست از کاربرد و کارکرد مفاهیم اسلامی در حیطه شهر و شهرسازی - عدم استفاده صحیح از ریساخت‌های رسمی و غیر رسمی برای انتقال مبانی و مفاهیم لازم - توجه به منابع کوتاه مدت اقتصادی و نیز مقیاس‌های کمی و فراموش کردن منابع درآمدت و نیز معیارهای کمی - نبود پایه قوی پژوهشی مرتبط با اندیشه اسلامی در حوزه‌های شهری - فقدان قوانین متناسب	- اتفاق نظر برای تدوین و تصویب قوانین با اندیشه اسلامی در حوزه امور شهری - وجود و یا امکان وجود اعتبار اقتصادی برای تحقق اندیشه‌های بنیادی اسلامی در حیطه شهرسازی - وجود آسود صاحب‌نظران متخصص در حیطه مباحث شهری و اسلامی - وجود تشکل‌های ملی و بین‌المللی مهم نظیر موسسه افغان برای برزتاب بین‌المللی و ملی و بوطه عموم متخصصان شهری به این مسأله	- فراموش شدن نقش و جایگاه اندیشه اسلامی نزد مسئولان امور شهری - عدم تمایل هیئت‌های مختلف شهری به پذیرش و همکاری لازم - نبودن الگوی آموزشی مشترک در برخورد با مفاهیم اسلامی مرتبط با حوزه‌های شهری - حاکمیت تفکر غرب‌گرایی و نفی و یا بی‌اعتنایی به ارزش‌های اسلامی در عمل نزد مسئولان امور شهری - عدم ارتباط و یا پیوند مناسب حوزه‌های تحقیقات شهری با تحقیقات اسلامی

نمودار شماره ۴: هوشمندی در بهره‌گیری گفتار حضرت پیامبر برای مباحث شهرسازی در توالی زمانی و برای نظام شهرسازی معاصر

شاخصه‌های عملکردی فردی	شاخصه‌های عملکردی گروهی	شاخصه‌های عملکردی سازمانی	اثر بخشی پایدار در تمامی سطوح مرتبط با شهر در راستای عملیاتی شدن ارتقا سطوح ۹ گانه شهر متناسب کلام پیامبر در نهج الفصاحه
<ul style="list-style-type: none"> - افزایش تدریجی مرحله به مرحله تمایل افراد - عملکرد افراد در تمامی سطوح شهری متناسب - دستورالعمل‌های اخلاقی به عنوان فرد مسلمان به تبعیت از پیامبر - رضایت عموم از عملکرد تک تک اجزا به صورت فرد - شروع عملکرد از سطوح واحدهای همسایگی و محله‌ها - تعهد افراد در اجرایی کردن کلام پیامبر مرتبط با سطوح و لایه‌های شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - عملکرد مناسب گروه‌های مردمی به صورت متلاً اصناف و ستادهای شورایی محله‌ها در عمل به فرایض مرتبط با سطوح طبقه‌بندی شده در فضاهای شهری کلام پیامبر - تشویق و ارتقای روحیه جمعی در سطوح مختلف شهری برای ارتقای کمیّت و کیفیت فضاهای شهری متناسب کلام پیامبر - افزایش سطح هماهنگی گروه‌های مختلف در ارتباط با حوزه‌های شهری متناسب سطح‌بندی کلام پیامبر برای شهر و فضاهای شهری - ... 	<ul style="list-style-type: none"> - عملکرد سازمان‌ها و نهادهای مختلف مرتبط با شهرها و مسائل اجرایی شهر در ارتباط با طبقه‌بندی مباحث مدیریتی پیامبر در شهر - تشویق نوآوری در سطوح سازمانی مرتبط با نهادهای شهری برای اجرایی کردن کلام پیامبر در لایه‌های شهری - بخش مسئولیت‌های اجتماعی مدیران حوزه‌های مختلف سطوح نه‌گانه ذکر شده برای عملی کردن گفتار حضرت پیامبر در حیطه‌های شهری - تخصیص قسمتی از سهام اقتصادی و بازار برای عملی کردن کلام پیامبر در حوزه‌های شهری 	

نمودار شماره ۵: نمونه چارچوب عملیاتی برای تدوین و ارتقای سطوح ذکر شده نه‌گانه در شهر متناسب کلام حضرت رسول اکرم (ص)

نتیجه‌گیری

حضرت رسول اکرم در شهر با ویژگی‌های ذکر شده بیانگر این نکته است که دیدگاه‌های شهرسازی و مرتبط با مفاهیم شهری حضرت رسول اکرم (ص) دارای اندیشه‌های بسیار متریقی است که امکان عملی نمودن این موارد در نظام و ساختار شهرسازی معاصر ما موجود است. علاوه بر موارد و تذکرات اخلاقی و احیای روح معنوی در فضاهای شهری نظیر موارد اخلاقی و حسن سلوک شهروندان و توجه به فضاهای عبادی و نیایشی، توجه به حرکت و سیر کولاسیون، نظام فضای سبز، عمران و ساخت و ساز شهری، فضای اقتصادی مناسب در شهر، امکان حضور آب و باد در فضاهای شهری، تشویق به نظام شهرنشینی، تفریح، آزادی، پاکیزگی، عرف، نظام رنگ و ... نیز مورد توجه حضرت پیامبر بوده است. گفتارهای با رویکرد شهرسازی حضرت رسول اکرم (ص) در صدد ایجاد جامعه خداگونه دینی و در صدد تحقق معیارهای دینی در زندگی روزمره شهری بوده است. ولی این رویکردها در جنبه دینی و معنوی منحصر نگشته و حیات مادی بشر و زندگی این جهانی شهروندان خود را نیز بهبود بخشیده است؛ به عبارتی دیگر، در عین داشتن رویکردی معنوی، جنبه‌های حیات زمینی بشر را نیز مغفول نگذاشته و در پی حل مشکلات معیشتی و زیستی شهروندان در ابعاد مختلف بر آمده است. گفتار رسول اکرم (ص)، ویژگی‌های مشخصی را برای آرمان‌شهر مطلوب خود خواهان است که از شهر

حضرت ختمی مرتبت رسول اکرم (ص) نمونه انسان کامل و الگویی برای تمامی جوامع و تمدن‌ها به تعبیر خاص قرآنی خود است. با تحلیل گفتار حضرت رسول اکرم در نهج الفصاحه با رویکرد شهرسازی، افق‌های جدیدی را می‌توان در حوزه مباحث شهری با اندیشه و نظام تفکر اسلامی تنظیم نمود. افزون بر این که با رویکردهای آرمانی، ذاتی، کارکردی، پدیداری، ریشه‌شناختی، می‌توان به بررسی شهرسازانه گفتار پیامبر در نهج الفصاحه دست یافت؛ می‌توان با تدوین و بررسی دقیق به نظام ساختار بندی سلسله مراتبی در شهرسازی نائل گردید. این پژوهش با بررسی روایات و احادیث نقل شده از رسول اکرم (ص) بر مبنای احادیث کتاب نهج الفصاحه، به نه سطح مرتبه‌بندی سفارش‌های حضرت- بر مبنای تکرار- در فضاهای شهری و شهرنشینی نائل گردید. اولین سطح که بیش‌ترین سفارش پیامبر را در گفتار در مورد فضاهای شهری و شهرسازی به خود اختصاص داده است، اهمیت و سفارش به همسایه و روابط همسایگی در فضاهای شهری است. تحلیل دقیق این مباحث بیانگر امکان به کارگیری موفقیت‌آمیز این الگوی جدید مبتنی بر اندیشه اسلامی در بطن نظام شهرسازی فعلی ما است. تحلیل شهرسازی گفتار پیامبر در نهج الفصاحه بیانگر توجه توأمان به ماده و معنا، دنیا و آخرت، معاش و معاد و... است. گفتار

۱- قرآن کریم

- ۲- بابایی، احمد علی (۱۳۸۲)، *برگزیده تفسیر نمونه*، ج ۳، دار الکتب الاسلامیه، تهران.
- ۳- تولایی، نسرین (۱۳۸۲)، *نقش مذهب در شکل گیری فضای جغرافیایی*، نشریه علمی و پژوهشی تحقیقات جغرافیایی، شماره ۶۹ تابستان ۸۲، ص ۶۲ تا ۷۳.
- ۴- حسینی همدانی، سید محمد حسین، (۱۴۰۴ق)، *انوار درخشان*، ج ۳، کتابفروشی لطفی، تهران.
- ۵- حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد (۱۳۶۲)، *تفسیر اثنا عشری*، ج ۱۰، انتشارات میقات، تهران.
- ۶- دلشاد، جعفر (۱۳۸۰)، «*پژوهشی در نهج الفصاحه*»، مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره دوم، شماره بیست و چهارم و بیست و پنجم، بهار و تابستان ۱۳۸۰، ص ۹۱ تا ۱۰۸.
- ۷- طباطبایی، سیدمحمد حسین (۱۳۷۴)، *المیزان*، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، ج ۱۶، ناشر دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم.
- ۸- طیب، سید عبد الحسین، (۱۳۷۸)، *أطیب البیان فی تفسیر القرآن*، ج ۱۰، انتشارات اسلام، تهران.
- ۹- ملکشاهی، غلامرضا (۱۳۸۰)، «*تغییرات ساختاری در اماکن مذهبی شهرهای اسلامی*»، نشریه علمی پژوهشی پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، سال اول، شماره سوم، سال ۱۳۸۰، ص ۱۶۱ تا ۱۸۳.
- ۱۰- غنی زاده، مسعود (۱۳۸۵)، «*نگاه به شهر در تمدن اسلامی*»، نشریه علمی پژوهشی راهبرد یاس، شماره ۷، پاییز ۸۵، ص ۱۹۷ تا ۲۱۰.
- ۱۱- قمی، حاج شیخ عباس (۱۳۶۵)، *مفاتیح الجنان*، نشر اسلامی، تهران.
- ۱۲- میرزایی علی اکبر، (۱۳۸۷)، *نهج الفصاحه- کلمات قصار حضرت رسول اعظم (ص)*، انتشارات صالحان، چاپ اول، قم
- 13- Rabah, Saoud (2002), *Introduction to the Islamic city*, Foundation for Science Technology and Civilization (www.citymuslims.org/pdf/Islamic-City.pdf)

مدینه النبی رسول اکرم آغاز گشته است و در نهایت به دولت کریمه اهل بیت در آرمان شهر تشیع مهدوی ختم خواهد گردید. اندیشه اسلامی در عین تذکر بر آدمی در هجران از دارالقرار واقعی و بهشت موعود، وعده تحقق حتمی آرمان شهری را ارائه می دهد که صورت کالبدی آن در سیطره دولت امام دوازدهم حضرت بقیه الله مهدی موعود(عج)، نمود عینی خواهد پذیرفت. اللهم اربنا الطلعة الرشیده و النغرة الحمیده (فرازی از دعای عهد، قمی حاج شیخ عباس، ۱۳۸۶، مفاتیح الجنان: ۹۲۷).

پیشنهاد برای پژوهش های آتی

- با توجه به نتایج مستند این پژوهش و در راستای تداوم تحقیق برای سایر محققان و پژوهشگران علاقه مند، موارد زیر توصیه می شود:
- ارائه مدل مناسب اجرایی سطح بندی شهری با به کارگیری آموزه های گفتار حضرت رسول اکرم (ص) برای یک سازمان و متولی خاص امور شهری نظیر شهرداری ها
 - آنالیز قرآنی نتایج این پژوهش
 - بررسی و تحلیل مدل شهر عهد اسلامی با در نظر گرفتن سطح بندی شهر در کلام پیامبر بر مبنای تحلیل گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در نهج الفصاحه
 - مقایسه تطبیقی نظریه های سطح بندی خدمات رسانی به شهر در نظریه های غربی با نتایج تحقیق حاضر
 - ارائه الگوی مدیریت شهری اسلامی با در نظر گرفتن نتایج تحقیق حاضر
 - تحلیل و مقایسه تطبیقی نگرش های شهرسازی در مورد گفتار حضرت رسول اکرم (ص) در متن کتاب نهج الفصاحه

پی نوشت

۱. سوره نحل آیات ۹۵ تا ۱۰۰ ناظر به مفهوم حیات طیبه قرآنی است ضمن آنکه واژه قرآنی حَیوَةٌ طَیِّبَةٌ در آیه ۹۷ سوره نحل ذکر شده است.
۲. ناظر بر آیه سوره مبارکه ابراهیم آیه ۱ الرِّكَابَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ. کتابی است که آن را به سوی تو فرود آوردیم تا مردم را به اذن پروردگارش از تاریکی ها به سوی روشنایی بیرون آوری به سوی راه آن شکست ناپذیر ستوده.
۳. سوره مبارکه الأحزاب آیه ۲۱: لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا.